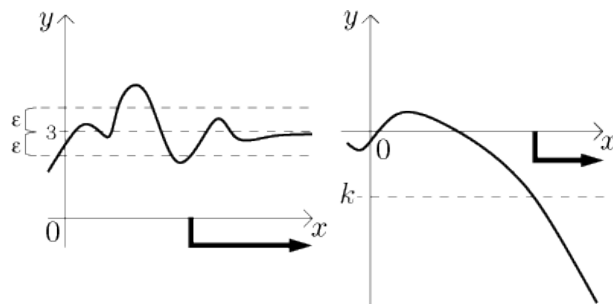

Společná část: 8 - MA2

June 6, 2012

0.1 Limita funkce a posloupnosti

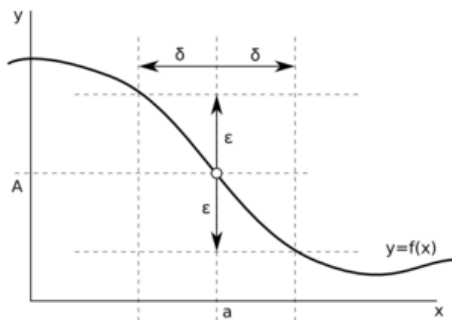
0.1.1 funkce

Definice. (limita pro vlastní bod a vlastní limitu)

Nechť f je funkce definovaná na nějakém prstencovém okolí bodu $a \in \mathbb{R}$, nechť $L \in \mathbb{R}$. Řekneme, že „ L je **limita** funkce f pro x jdoucí k a “, nebo že „ f jde k L pro x jdoucí k a “, jestliže $\forall \varepsilon > 0 \exists \delta > 0$ takové, že $\forall x: [0 < |x - a| < \delta \implies |f(x) - L| < \varepsilon]$.

Zapíšeme to „ $\lim_{x \rightarrow a} (f(x)) = L$ “, popřípadě „ $f(x) \rightarrow L$ pro $x \rightarrow a$ “.

Definice.

Nechť $a \in \mathbb{R}$, $\varepsilon > 0$. Definujeme okolí bodu a :

$U_\varepsilon(a) = \{x \in \mathbb{R}; x - a < \varepsilon\} = (a - \varepsilon, a + \varepsilon)$	ε -okolí bodu a
$P_\varepsilon(a) = \{x \in \mathbb{R}; 0 < x - a < \varepsilon\} = (a - \varepsilon, a) \cup (a, a + \varepsilon)$	prstencové ε -okolí bodu a
$U_\varepsilon^+(a) = \{x \in \mathbb{R}; a \leq x < a + \varepsilon\} = [a, a + \varepsilon)$	pravé ε -okolí bodu a
$P_\varepsilon^+(a) = \{x \in \mathbb{R}; a < x < a + \varepsilon\} = (a, a + \varepsilon)$	pravé prstencové ε -okolí bodu a
$U_\varepsilon^-(a) = \{x \in \mathbb{R}; a - \varepsilon < x \leq a\} = (a - \varepsilon, a]$	levé ε -okolí bodu a
$P_\varepsilon^-(a) = \{x \in \mathbb{R}; a - \varepsilon < x < a\} = (a - \varepsilon, a)$	levé prstencové ε -okolí bodu a

Definice. (jednostranné limity)

Nechť f je funkce definovaná na nějakém levém prstencovém okolí bodu $a \in \mathbb{R} \cup \{\infty\}$, nechť $L \in \mathbb{R}^*$.

Řekneme, že „ L je **limita** funkce f pro x jdoucí k a **zleva**“,

jestliže $\forall$ okolí $U = U(L) \exists$ levé prstencové okolí $P = P^-(a)$ takové, že $\forall x \in P: f(x) \in U$.

Říkáme také, že „ f jde k L pro x jdoucí k a zleva“, nebo „ f má limitu L v a zleva“, nebo že „ f jde k L v a zleva“. Zapisujeme to „ $\lim_{x \rightarrow a^-} (f(x)) = L$ “, popřípadě zkráceně „ $f(a^-) = L$ “.

Nechť f je funkce definovaná na nějakém pravém prstencovém okolí bodu $a \in \mathbb{R} \cup \{-\infty\}$, nechť $L \in \mathbb{R}^*$.

Řekneme, že „ L je **limita** funkce f pro x jdoucí k a **zprava**“,

jestliže $\forall$ okolí $U = U(L) \exists$ pravé prstencové okolí $P = P^+(a)$ takové, že $\forall x \in P: f(x) \in U$.

Říkáme také, že „ f jde k L pro x jdoucí k a zprava“, nebo „ f má limitu L v a zprava“, nebo že „ f jde k L v a zprava“. Zapisujeme to „ $\lim_{x \rightarrow a^+} (f(x)) = L$ “, popřípadě zkráceně „ $f(a^+) = L$ “.

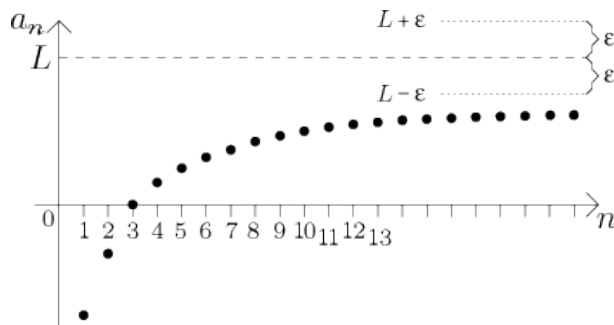
- Pokud najdeme limitu L , která je **reálné číslo**, řekneme, že je to **vlastní limita** a že **limita konverguje**. Jinak řekneme, že **limita diverguje**. Limita **nekonečno** nebo **mínus nekonečno** se nazývá **nevlastní limita**. Pokud najdeme nějakou limitu (vlastní či nevlastní), řekneme, že **limita existuje**. Jinak řekneme, že **limita neexistuje**.

Definice.

Nechť f je funkce definovaná na neprázdné množině M .

Jestliže je f omezená shora na M , definujeme její **supremum** na M , značeno $\sup_M(f)$, jako nejmenší horní mez f na M . Jinak definujeme $\sup_M(f) = \infty$.

Jestliže je f omezená zdola na M , definujeme její **infimum** na M , značeno $\inf_M(f)$, jako největší dolní mez f na M . Jinak definujeme $\inf_M(f) = -\infty$.

0.1.2 posloupnost

- **Definice:** Uvažujme posloupnost a_n . Řekneme, že nekonečno je limita této posloupnosti pro n jdoucí do nekonečna, nebo že posloupnost jde do nekonečna pro n jdoucí do nekonečna, jestliže pro každé reálné číslo K existuje přirozené číslo N takové, že pro všechna $n = N, N + 1, N + 2, \dots$ máme $a_n > K$.
- Když má posloupnost limitu, která je reálné číslo, řekneme, že posloupnost konverguje. Taková limita se nazývá **vlastní limita**.
- Když má posloupnost limitu, která je plus či minus nekonečno, říkáme této limitě **nevlastní limita**.
- Když má posloupnost limitu, vlastní či nevlastní, řekneme, že limita **existuje**.
- Pokud posloupnost nemá vůbec žádnou limitu, řekneme, že limita **neexistuje**.
- Posloupnosti s nevlastní limitou a bez limity se nazývají **divergentní**.

0.1.3 Rychlost růstu

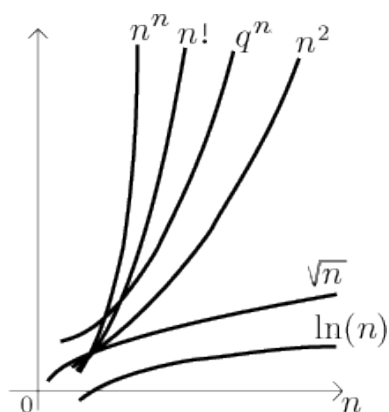
škála mocnin

Fakt. (škála mocnin v nekonečnu)

Pro libovolná $a, b > 0$:

$$\lim_{x \rightarrow \infty} \left(\frac{e^{ax}}{x^b} \right) = \infty, \quad \lim_{x \rightarrow \infty} \left(\frac{x^a}{\ln^b(x)} \right) = \infty.$$

Značení: $a^x \gg x^a \gg \ln^b(x)$.

0.1.4 L'Hopitalovo pravidlo

Při hledání limity podílu dvou funkcí (i posloupností) dostaneme “neurčitý podíl” $\rightarrow$ řešíme l'Hopitalovým pravidlem

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \left(\frac{a_n}{b_n} \right) \Rightarrow \lim_{x \rightarrow \infty} \left(\frac{f(x)}{g(x)} \right) = \left\langle \left\langle \begin{array}{l} f(x) \rightarrow 0 \text{ pro } x \rightarrow \infty \\ g(x) \rightarrow 0 \text{ pro } x \rightarrow \infty \end{array} \right\rangle \frac{0}{0} \right\rangle \Rightarrow \text{l'H} \rangle \rangle$$

$$= \lim_{x \rightarrow \infty} \left(\frac{f'(x)}{g'(x)} \right),$$

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \left(\frac{a_n}{b_n} \right) \Rightarrow \lim_{x \rightarrow \infty} \left(\frac{f(x)}{g(x)} \right) = \left\langle \left\langle \begin{array}{l} f(x) \rightarrow \pm \infty \text{ pro } x \rightarrow \infty \\ g(x) \rightarrow \pm \infty \text{ pro } x \rightarrow \infty \end{array} \right\rangle \frac{\infty}{\infty} \right\rangle \Rightarrow \text{l'H} \rangle \rangle$$

$$= \lim_{x \rightarrow \infty} \left(\frac{f'(x)}{g'(x)} \right).$$

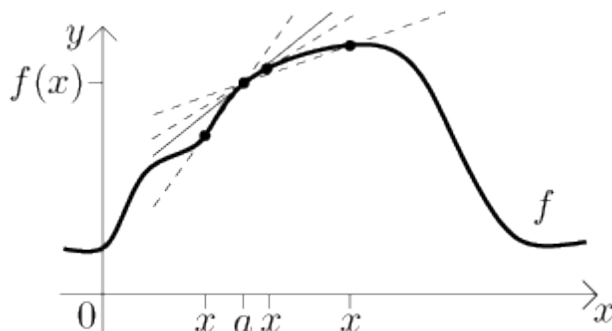
příklad

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \left(\frac{\ln(n)}{n^2} \right) = \left\langle \left\langle \frac{\infty}{\infty} \right\rangle \right\rangle \Rightarrow \lim_{x \rightarrow \infty} \left(\frac{\ln(x)}{x^2} \right)$$

$$= \left\langle \left\langle \begin{array}{l} \ln(x) \rightarrow \infty \text{ pro } x \rightarrow \infty \\ x^2 \rightarrow \infty \text{ pro } x \rightarrow \infty \end{array} \right\rangle \frac{\infty}{\infty} \right\rangle \Rightarrow \text{l'H} \rangle \rangle$$

$$= \lim_{x \rightarrow \infty} \left(\frac{\frac{1}{x}}{2x} \right) = \lim_{x \rightarrow \infty} \left(\frac{1}{2x^2} \right) = \left\langle \left\langle \frac{1}{\infty} \right\rangle \right\rangle = 0.$$

0.2 Derivace

Definice.

Nechť f je funkce definovaná na nějakém okolí bodu a .

Řekneme, že f je **diferencovatelná** v a , jestliže $\lim_{x \rightarrow a} \left(\frac{f(x) - f(a)}{x - a} \right)$ konverguje.

Pak definujeme **derivaci** f v a jako

$$f'(a) = \lim_{x \rightarrow a} \left(\frac{f(x) - f(a)}{x - a} \right).$$

Alternativní vzorec: $f'(a) = \lim_{h \rightarrow 0} \left(\frac{f(a+h) - f(a)}{h} \right)$.

Leibnizovo značení:

$$f'(a) = \frac{df}{dx}(a) = \left. \frac{df}{dx} \right|_{x=a}.$$

Věta. (derivace v bodě a skládání funkcí)

Nechť je funkce f diferencovatelná v a a funkce g diferencovatelná v $b = f(a)$.

Pak je funkce $g \circ f = g(f)$ diferencovatelná v a a platí

$$(g \circ f)'(a) = g'(f(a)) \cdot f'(a).$$

Definice.

Nechť f je funkce definovaná na nějakém pravém okolí bodu a .

Řekneme, že f je **diferencovatelná v a zprava**, jestliže $\lim_{x \rightarrow a^+} \left(\frac{f(x) - f(a)}{x - a} \right)$ konverguje.

Pak definujeme **derivaci** f v a **zprava** jako

$$f'_+(a) = \lim_{x \rightarrow a^+} \left(\frac{f(x) - f(a)}{x - a} \right).$$

Nechť f je funkce definovaná na nějakém levém okolí bodu a .

Řekneme, že f je **diferencovatelná v a zleva**, jestliže $\lim_{x \rightarrow a^-} \left(\frac{f(x) - f(a)}{x - a} \right)$ konverguje.

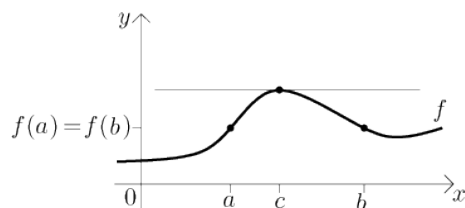
Pak definujeme **derivaci** f v a **zleva** jako

$$f'_-(a) = \lim_{x \rightarrow a^-} \left(\frac{f(x) - f(a)}{x - a} \right).$$

0.2.1 vlastnosti derivace

- jestliže je f diferencovatelná v a a $f'(a) \neq 0$, pak je i příslušná inverzní funkce f^{-1} diferencovatelná v b
- Jestliže je funkce f diferencovatelná v bodě a , pak je f spojitá v a .

- Necht' $a < b$ jsou reálná čísla. Necht' f je funkce spojitá na intervalu a, b a diferencovatelná na (a, b) . Jestliže $f(a) = f(b)$, pak existuje c z (a, b) takové, že $f'(c) = 0$ (věta o střední hodnotě - **Rolleova věta**)

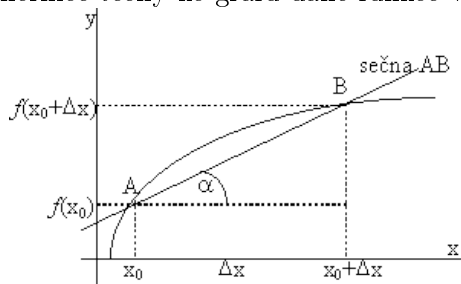

- **Věta.** (Věta o střední hodnotě, Lagrangeova věta)
Necht' f je spojitá na intervalu (a, b) a diferencovatelná na jeho vnitřku (a, b) .
Pak existuje $c \in (a, b)$: $f'(c) = \frac{f(b) - f(a)}{b - a}$.

0.2.2 význam derivace

0.2.2.1 geometrický význam

směrnice tečny ke grafu dané funkce v daném bodě

$$f'(x_0) = \lim_{x \rightarrow x_0} \frac{f(x_0 + \Delta x) - f(x_0)}{\Delta x} = \lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(x + h) - f(x)}{h}$$

0.2.2.2 fyzikální význam

- derivace podle časové proměnné, vyjadřující rychlost změny nějaké proměnné v čase (např. okamžitá rychlost: $v = \frac{ds}{dt}$)
- diferenciální rovnice

0.2.3 Monotonie

- vlastnost, označující, zda je funkce v bodě či na daném intervalu monotónní

existuje nějaké okolí $U(a)$ bodu a takové, že pro všechna x v tomto okolí platí:

rostoucí

$$x > a \Rightarrow f(x) > f(a) \quad x < a \Rightarrow f(x) < f(a).$$

klesající

$$x > a \Rightarrow f(x) < f(a) \quad x < a \Rightarrow f(x) > f(a),$$

nerostoucí

$$x > a \Rightarrow f(x) \leq f(a) \wedge x < a \Rightarrow f(x) \geq f(a),$$

neklesající

$$x > a \Rightarrow f(x) \geq f(a) \wedge x < a \Rightarrow f(x) \leq f(a).$$

- typ monotonie určíme z první derivace $f'(x)$

rostoucí pro $f'(x) > 0$; **klesající** pro $f'(x) < 0$

0.2.3.1 kritický bod

Definice: Necht' je funkce f definovaná na nějakém okolí bodu c . Řekneme, že c je **kritický bod**, jestliže $f'(c) = 0$ nebo $f'(c)$ neexistuje.

0.2.4 Lokální extrémy

Definice.

Necht' $f: D(f) \rightarrow \mathbb{R}$ je funkce, kde $D(f) \subseteq \mathbb{R}^n$. Necht' $\bar{a}$ je vnitřní bod $D(f)$.

Řekneme, že f má v $\bar{a}$ **lokální maximum** nebo že $f(\bar{a})$ je lokální maximum, jestliže existuje $U = U(\bar{a})$ takové, že $f(\bar{a}) \geq f(\bar{x})$ pro všechna $\bar{x} \in U$.

Řekneme, že f má v $\bar{a}$ **lokální minimum** nebo že $f(\bar{a})$ je lokální minimum, jestliže existuje $U = U(\bar{a})$ takové, že $f(\bar{a}) \leq f(\bar{x})$ pro všechna $\bar{x} \in U$.

Pokud jsou v definici maxima/minima ostré nerovnosti pro $\bar{x} \neq \bar{a}$, pak se dotyčný extrém nazývá **ostrý**.

Necht' je f spojitá v c :

- Jestliže existuje pravé okolí c , na kterém je f rostoucí, a levé okolí a , na kterém je f klesající, pak má f lokální minimum v c
- Jestliže existuje pravé okolí c , na kterém je f klesající, a levé okolí a , na kterém je f rostoucí, pak má f lokální maximum v c

Definice.

Necht' f je funkce definovaná na intervalu I .

Řekneme, že f je na intervalu I **konvexní**, jestliže

$$\forall x < y < z \in I: \frac{f(y) - f(x)}{y - x} \leq \frac{f(z) - f(y)}{z - y}.$$

Řekneme, že f je na intervalu I **konkávní**, jestliže

$$\forall x < y < z \in I: \frac{f(y) - f(x)}{y - x} \geq \frac{f(z) - f(y)}{z - y}.$$

inflexní bod - f přechází z konvexní na konkávní nebo naopak a je tam dvakrát diferencovatelná

0.2.5 Asymptoty

Definice.

Nechť f je funkce definovaná na nějakém jednoduše

Řekneme, že přímka $x = a$ je **svislá asymptota**

$$\lim_{x \rightarrow a^+} (f(x)) = \pm\infty \quad \text{nebo} \quad \lim_{x \rightarrow a^-} (f(x)) = \pm\infty$$

Definice.

Nechť f je funkce definovaná na okolí ∞ .

Řekneme, že přímka $y = B$ je **vodorovná asymptota**

$$\text{jestliže } \lim_{x \rightarrow \infty} (f(x)) = B.$$

Nechť f je funkce definovaná na okolí $-\infty$.

Řekneme, že přímka $y = B$ je **vodorovná asymptota**

$$\text{jestliže } \lim_{x \rightarrow -\infty} (f(x)) = B.$$

Definice.

Nechť f je funkce definovaná na okolí ∞ .

Řekneme, že přímka $y = Ax + B$ je **šikmá asymptota** f v ∞ ,

$$\text{jestliže } \lim_{x \rightarrow \infty} (f(x) - (Ax + B)) = 0.$$

Nechť f je funkce definovaná na okolí $-\infty$.

Řekneme, že přímka $y = Ax + B$ je **šikmá asymptota** f v $-\infty$,

$$\text{jestliže } \lim_{x \rightarrow -\infty} (f(x) - (Ax + B)) = 0.$$

0.2.6 Parciální derivace

Parciální derivace funkce více proměnných představuje v matematice takovou derivaci dané funkce, při které se derivuje pouze vzhledem k **jedné z proměnných**, ostatní

proměnné jsou považovány za konstanty

0.2.7 Gradient

Definice.

Nechť $f: D(f) \mapsto \mathbb{R}$ je funkce, $D(f) \subseteq \mathbb{R}^n$. Nechť $\vec{a}$ je vnitřní bod $D(f)$.

Jestliže existují všechny parciální derivace $\frac{\partial f}{\partial x_i}(\vec{a})$ pro $i = 1, \dots, n$, pak definujeme **gradient** f v $\vec{a}$ jako vektor

$$\nabla f(\vec{a}) = \left(\frac{\partial f}{\partial x_1}(\vec{a}), \dots, \frac{\partial f}{\partial x_n}(\vec{a}) \right).$$

Alternativní značení: $\nabla f(\vec{a}) = \vec{\nabla} f(\vec{a}) = \text{grad}(f)(\vec{a})$.

Věta. (Sylvesterovo kritérium)

Nechť G je otevřená množina v $\mathbb{R}^n$ a $f \in C^1(G)$.

Nechť $\vec{a} \in G$ je stacionární bod f a H je Hessova matice f v $\vec{a}$. Nechť Δ_i jsou levé horní subdeterminanty H .

Jestliže $\Delta_i > 0$ pro všechna i , pak je $f(\vec{a})$ (ostré) lokální minimum.

Jestliže $\Delta_1 < 0$, $\Delta_2 > 0$, $\Delta_3 < 0$ atd. až $(-1)^n \Delta_n > 0$, pak je $f(\vec{a})$ (ostré) lokální maximum.

Jestliže $\Delta_2 < 0$, pak je $f(\vec{a})$ **sedlový bod**.